

Μάθημα 2^{ον}

Αναστάσιμος κανών β' ἤχου Εἰρμοί Κυριακή

Ὁ κανόνας καταλύει την ἀφηγηματικότητα τοῦ ὕμνου καί ἐξαίρει τήν δογματική ὀρθόδοξη θεολογία. Ἐπαναφέρει τήν ὕμνογραφία στόν ὑψηλό ὕμνητικό τόνο τῶν ποιητικῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Οἱ κανόνες εἰσάγουν τό ἐνθουσιαστικό στοιχεῖο τό ὁποῖο καταλύει τήν διήγηση καί τόν διάλογο, ὑψώνουν τήν προσευχή ἀλλά καί τή χαρά τοῦ πιστοῦ πρός τά ἄνω.

Πιστοί προικισμένοι μέ τά δῶρα τῆς ποιήσεως καί τῆς μουσικῆς, ἐμπνεόμενοι ἀπ'τίς ἀξιοθαύμαστες πράξεις τῶν ἁγίων, συνέθεταν κατ' ἀρχήν μικρά ποιήματα, τά ὁποῖα καί μελοποιοῦσαν. Κατόπιν ἐτίθεντο ὑπ' ὄψιν τῶν ἀρμοδιῶν, ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν καί ἐφ' ὅσον ἦσαν σύμφωνα πρός τό δόγμα, ἐγκρίνονταν καί χρησιμοποιοῦνταν στίς οἰκεῖες ἀκολουθίες. Μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου διήνθισαν τίς ἀκολουθίες τῆς πρωτοχριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ μεγάλοι κανονογράφοι

Οἱ τρεῖς μελωδοί καί οἱ τρεῖς κατάγονταν ἀπό τήν Δαμασκό τῆς Συρίας

Ἀνδρέας Κρήτης (περίπου 660μ. Χ. -740μ. Χ.)

Ἐγραψε 690 εἰρμούς, περισσότερους ἀπό 200 κανόνες καί πλῆθος ἀπό ἰδιόμελα τροπάρια. Κυριαρχεῖ ἡ ἔμφαση στό δόγμα, ὁ θεολογικός καί διδακτικός χαρακτήρας. Ὁ διδακτισμός ὑπηρετεῖται μέ συχνές ἀναφορές περιστατικῶν τῆς Παλαιᾶς (κυρίως) καί Καινῆς Διαθήκης πού δέν ἀφήνουν μεγάλα περθῶρια γιά ποιητικές ἐξάρσεις.

Κοσμᾶς μελωδός (674/676μ. Χ.-752/754μ. Χ.)

Τό ύμνογραφικό του ἔργο περιλαμβάνει: 173 εἰμούς, 83 ἰδιόμελα, 30 στιχηρά προσόμοια, ἕναν ἰδιόμελο ὕμνο στήν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου, περί τούς 100 κανόνες, διώδια, τριώδια, τετραώδια. Ὁ μόνος κατά τή Βυζαντινή περίοδο πού ἀποκαλεῖται «ὁ ποιητής», ὅπως στήν ἀρχαιότητα ὁ Ὅμηρος. Ὁ ποιητής θεολογεῖ, ἀλλά δέν κάνει σκοπό τῆς ποιήσῆς του τή θεολογία, παρουσιάζει τό δόγμα, ἀλλά δέν δεσμεύεται ἀπό αὐτό, ὅπως κάνει ὁ Δαμασκηνός. Συναντοῦμε σέ αὐτόν βιβλικές ἀναφορές, ἀλλά δέν ὑπάρχει ὁ φόρτος τῶν ποιημάτων τοῦ Ἀνδρέα Κρήτης.

Ἰωάννης Δαμασκηνός (7^{ος} αἰ. μ. Χ.)

Ἐγραψε ἔργα δογματικά, ἐρμηνευτικά, ἀντιρρητικά, ἠθικά, ἀγιολογικά, ὁμιλητικά, ὕμνογραφικά καί τό χριστιανικό μυθιστόρημα «Βαρλαάμ καί Ἰωάσαφ». Τό ὕμνογραφικό του ἔργο (στό ὁποῖο χρησιμοποιεῖ γλώσσα ἀπλή καί κατανοητή, διατυπώνει τό δόγμα σέ στίχους καί δονεῖται ἀπό τή χαρά τῆς ἀνάστασης τοῦ Ἰησοῦ, ἀποφεύγει τό θρηνητικό καί θλιβερό ὕφος τοῦ Ἀνδρέα καί τοῦ Κοσμᾶ· περιλαμβάνει 531 εἰμούς, περί τούς 200 κανόνες, 453 ἰδιόμελα, 139 στιχηρά προσόμοια.

Θεωρεῖται ἀπό τούς εὐρετές τοῦ κανόνος καί δημιουργός τῆς Ὀκτωήχου καί εἶναι ὁ κατ' ἐξοχήν ποιητής ἀναστάσιμης ὕμνογραφίας.

Ὡδή α'

Ἐν βυθῷ κατέστρωσε¹ ποτέ, τήν Φαραωνίτιδα,
πανστρατιάν, ἢ ὑπέροπλος δύναμις², σαρκωθεῖς ὁ Λόγος δέ,

¹Στρωννύω/στρώννυμι/στορέννυμι/στόρνυμι, ἐστρώννυ, στορέσω/στορῶ, ἐστόρεσα/ἔστρωσα, ἔστρωκα, ἐστρώκειν· καταστρώννυμι=φονεύω

² Δύναμις (μέν), Παλαιά Διαθήκη-Λόγος δέ , Καινή Διαθήκη

τὴν παμμόχθηρον³ ἁμαρτίαν ἐξήλειψεν⁴, ὁ δεδοξασμένος Κύριος⁵· ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Μτφρ:

Ἡ ὑπέροπλος δύναμη τοῦ Θεοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐπνιξε κάποτε ὅλους τοὺς στρατιῶτες τοῦ Φαραώ στὸν βυθὸ τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας. Ἀφοῦ ἐνηνθρώπησε ὁμως ὁ Λόγος, ἐξάλειψε τὴν παμμόχθηρη ἁμαρτία, ὁ Κύριος τῆς δόξης. Ἐνδοξα ἐπομένως ἔχει δοξασθεῖ.

Θεολογικά σχόλια:

Ἐν βυθῷ : Κατὰ τον Μέγα Βασίλειο δέν ἔγινε στήν Ἐρυθρά θάλασσα παλίρροια, ὅπως φλυαροῦν οἱ εἰδωλολάτρες καί σημερινοί ἄθεοι, διότι θά τό ἤξεραν οἱ Αἰγύπτιοι ἀλλά καί θά ἔπρεπε νά εἶχε ξανασυμβεῖ τέτοιο φαινόμενο στή συγκεκριμένη θάλασσα. Θέλει νά δείξει ὁ Θεός μέσα ἀπό αὐτό τό γεγονός πῶς εἶναι ὁ ἐξουσιαστής ὅλων τῶν κτισμάτων καί ὅτι προστάζει τήν κτίση.

Ἦδὴ γ'

Ἐξήνθησεν⁶ ἡ ἔρημος⁷, ὡσεὶ κρίνον⁸ Κύριε, ἡ τῶν ἐθνῶν⁹ στείρευουσα¹⁰, Ἐκκλησία¹¹ τῆ παρουσία¹² σου, ἐν ἧ ἔστερεώθη ἡ καρδιά μου.

Μτφρ:

³Κακοπαθισμένος· καταταλαιπωρημένος, ἄθλιος· πανοῦργος· δόλιος < μόχθος < μόγος (κακοπάθεια, ταλαιπωρία)

⁴ ἀπαλείφω, καταστρέφω, ἐξαφανίζω· παρακείμενος: ἐξαλήλιφα

⁵ Παράθεση στό Λόγος

⁶ ἐξανθέω-ῶ: ἀνθῶ, ἀναφαίνομαι, μαραίνομαι

⁷ ὑποκ. στο ἐξήνθησεν

⁸ Παραβολικός παρομοιαστικός σύνδεσμος

⁹ ἔχει τή θέση ἐπιθ. προσδ. στήν Ἐκκλησία

¹⁰ ἀναφ. μτχ. <στεῖρος=στερρός, στερεός, ἄγονος

¹¹ ὑποκ. ἐξήνθησεν, παράθεση στο ἔρημος

¹² Δοτ. αἰτίας

Ἡ ἔρημος καρποφόρησε σάν κρίνος Κύριε, ἡ ἄγωνα δηλαδή σύναξη τῶν εἰδωλολατρῶν, χάριν τῆς παρουσίας σου, στην ὁποία (παρουσία σου) στηρίχθηκε ἡ καρδιά μου.

Θεολογικά σχόλια:

ἐστερεώθη: σταθερή πίστη καί ἀφοσίωση πρὸς τὸν Θεό· προλέγει τὸ Βασίλειο τοῦ Μεσσία καί τὴν δόξα τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡδή δ'

Ἐλήλυθας¹³, ἐκ Παρθένου σύ πρέσβυς¹⁴ οὐκ Ἄγγελος¹⁵, ἀλλ' αὐτὸς¹⁶ ὁ Κύριος¹⁷, σεσαρκωμένος, καὶ ἔσωσας, ὅλον με τὸν ἄνθρωπον· διὸ κραυγάζω σοι· Δόξα¹⁸ τῇ δυνάμει σου Κύριε.

Μτφρ: Ἡρθες, ἀπὸ Παρθένο, ὄχι ὡς ἀπεσταλμένος ἄνθρωπος, οὔτε ὡς ἄγγελος ἀλλὰ ἐσύ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ἀφοῦ ἔγινες ἄνθρωπος καί μέ ἔσωσες ὀλόκληρο τὸν ἄνθρωπο (ψυχῇ τε καὶ σώματι)· γι αὐτὸ σοῦ φωνάζω δυνατὰ «δόξα στή δύναμή σου Κύριε»

Θεολογικά σχόλια:

Κύριος : Συνέχει, συγκρατεῖ, πληροῖ τά πάντα.

Ὡδή ε'

Μεσίτης¹⁹ Θεοῦ²⁰, καὶ ἀνθρώπων²¹ γέγονας, Χριστὲ ὁ Θεός²²· διὰ σοῦ γὰρ Δέσποτα, τὴν πρὸς τὸν ἀρχίφωτον²³ Πατέρα σου, ἐκ νυκτὸς ἀγνωσίας, προσαγωγῆν²⁴ ἐσχίκαμεν²⁵.

¹³ ἔρχομαι, ἦα καὶ ἦιν, εἶμι/ἐλεύσομαι, ἦλθον, ἐλήλυθα. ἐληλύθειν

¹⁴Παράθεση στό Κύριος· γέρων, ἀπεσταλμένος· πρεσβεύω=λαμβάνω πρώτη θέση, εἶμαι μεγαλύτερος, λατρεύω, διαπραγματεύομαι

¹⁵ Παράθεση στό Κύριος

¹⁶ ὀριστική ἀντωνυμία, ὁ ἴδιος

¹⁷ ὑποκ. ἐλήλυθας

¹⁸ Δόξα (ἔστω)

¹⁹ Μεσολαβητής, κριτής· κατηγορούμενο στο γέγονας

Μτφρ:

Χριστέ καί Θεέ μας ἔγινες μεσίτης μεταξύ τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων. Μέσω ἐσένα Δέσποτα, ἔχουμε λάβει τήν προσαγωγή μας μέσα ἀπό τή σκοτεινή ἄγνοια πρὸς τόν Θεό Πατέρα Σου, την ἀρχική πηγή τοῦ Φωτός.

Θεολογικά σχόλια:

ἐκ νυκτός ἀγνωσίας:

Οἱ Ἑβραῖοι ἐπειδή δέν ἀναγνώρισαν τή θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τόν παρέδωσαν «εἰς κριμα θανάτου», φόνευσαν τόν ἀρχηγό τῆς ζωῆς· ἀφοῦ ἀναστήθηκε, Τόν γνώρισαν. Θά Τόν πιστέψουν, ὅμως, αὐτοί πού Τόν σταύρωσαν κατά την Β' Παρουσία, ὅταν Τόν δοῦν νά ἔρχεται ἐπί τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ γνώση ἐκείνη θά προξενήσει στούς Ἑβραίους ὄχι δόξα καί σωτηρία, ἀλλά κατασχύνη, θρῆνο, κόλαση.

Ὡδή ς'

Ἐν ἀβύσσῳ²⁶ πταισμάτων²⁷ κυκλούμενος, τήν ἀνεξιχνίαστον²⁸ τῆς εὐσπλαγχνίας²⁹ σου, ἐπικαλοῦμαι ἄβυσσον· Ἐκ φθορᾶς ὁ Θεός με ἀνάγαγε³⁰.

²⁰ γενική ἀντικ. στο μεσίτης

²¹ γενική ἀντικ. στο μεσίτης

²² ὑποκ. γέγονας

²³ Ὁ Πατήρ=ἡ πηγή, ἡ αἰτία υπάρξεως τῶν ἄλλων δύο φώτων (τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος) διά τῆς γεννήσεως καί ἐκπορεύσεως ἀντιστοίχως.

²⁴ Προσέλευση, προσέγγιση, παρουσίαση

²⁵ ἔχω: Κρατῶ, κατέχω, φροντίζω· ἔχω εἶχον σχήσω καί ἔξω (σεχ-ἐχ-ἐχ-χάριν ἀνομοιώσεως . Ἔγινε ψιλή ἐξαιτίας τοῦ χ' στόν μέλλοντα δέν ὑπάρχει χ' συγχωνεύθηκε μέ τό σ' ἔχ+σω>ἔξω), ἔσχον, ἔσχηκα. ἐσχέκειν

²⁶ α+βυσσός: ἀπύθμενος

²⁷ Γενική περιεχομένου

²⁸ α+ἐξιχνιάζω· ἀνεξερεύνητος

²⁹ Γεν. πρχμένου

Μτφρ: Μπλεγμένος μέσα στην ἄβυσσο τῶν πταισμάτων μου, ἐπικαλοῦμαι τὴν ἀνεξερεύνητη ἄπειρη εὐσπλαγχνία σου. Ἐπίστρεψέ με, Θεέ μου ἀπὸ τῆ φθορά τῆς ἁμαρτίας.

Θεολογικά σχόλια:

ἐκ φθορᾶς: ἅς ἀνεβῆ ἡ ζωὴ μου σέ Σένα, στὸν ἅγιο ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων (τὸν ἐπουράνιο Ναό, τὴν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ) ἀπὸ τῆ φθορά τοῦ θανάτου (χωρισμός ψυχῆς καὶ σώματος)

Ὦδὴ ζ'

Ἀντίθεον πρόσταγμα³¹, παρανομοῦντος³², τυράννου³³ μεταρσιον³⁴, τὴν φλόγα ἀνερρίπισε³⁵, Χριστὸς δὲ ἐφήπλωσε, θεοσεβέσι Παισί³⁶, δρόσον³⁷ τὴν τοῦ Πνεύματος³⁸, ὁ ὧν³⁹ εὐλογημένος⁴⁰ καὶ ὑπερένδοξος⁴¹.

Μτφρ: Τὸ ἀντίχριστο πρόσταγμα τοῦ παρανόμου τυράννου ἀνύψωσε ψηλά τὴ φλόγα, ἐνῶ ὁ Χριστὸς ἄπλωσε προστατευτικά πάνω στοὺς θεοσεβεῖς Παῖδες τὴν ἁγιοπνευματικὴ δροσιά, Αὐτὸς πού εἶναι εὐλογημένος καὶ ὑπερένδοξος.

Θεολογικά σχόλια:

³⁰ἀνάγω=ἄγω ἄνω, ἐπιστρέφω· ἄγω, ἦγον, ἄξω, ἦξα/ἦγαγον, ἦχα/ἀγήοχα, ἦχιν/ἀγηόχιν

³¹ὑποκ. ἀνερρίπισε

³²ἀναφ. μτχ. στο τυράννου

³³Γεν. ὑποκ. στο πρόσταγμα

³⁴Προληπτ. Κατηγ. στο ἀνερρίπισε· μεταρσιόω=σηκώνω ψηλά, μετεωρίζω<μεταίρω· σηκωμένος πάνω ψηλά στον ἀέρα, μετέωρος, ἀσταθής.

³⁵Ριπίζω=ἀερίζω, ἀνεμίζω, ἀνάβω φλόγα

³⁶Δοτ. Προσ. Χαριστική/ἠθική

³⁷ἀντικ. ἐφήπλωσε

³⁸Γεν. ὑποκ. στό δρόσον

³⁹ἐπιθ. μτχ.

⁴⁰Κατηγ. στό ὧν

⁴¹Κατηγ. στό ὧν

Εὐλογημένος καὶ ὑπερένδοξος:

Ὁ Θεὸς εἶναι εὐλογημένος ἀπὸ τίς θεοπρεπεῖς ἐνεργειές Του καὶ ἀπὸ τὰ κτίσματά Του, κατὰ τὴν οὐσία, ὅμως, εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ κάθε εὐλογία καὶ ὕμνο. Ἐξ οὗ καὶ ἡ πρόθεση ὑπέρ.

ᾠδὴ η'

**Κάμιнос ποτέ, πυρός⁴² ἐν Βαβυλῶνι, τὰς ἐνεργείας διεμέριζε⁴³, τῷ θείῳ προστάγματι⁴⁴, τοὺς Χαλδαίους καταφλέγουσα, τοὺς δὲ πιστοὺς δροσίζουσα, ψάλλοντας⁴⁵.
Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα⁴⁶ Κυρίου τὸν Κύριον.**

Μτφρ: Τὸ καμίνι τοῦ πυρός κάποτε στή Βαβυλώνα διεχώριζε διὰ τοῦ θείου προστάγματος κατὰ τέτοιο τρόπο τίς καυστικές ἐνεργειες τῆς φωτιᾶς ὥστε νά κατακαίει τοὺς Χαλδαίους ἀλλά νά δροσίζει τοὺς πιστοὺς πού ἔψελναν «Ὅλα τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ εὐλογεῖτε τὸν Κύριο».

Θεολογικά σχόλια:

ἔργα: ὄρατά καὶ ἀόρατα· Τον ὕμνουν σιωπηλά ὑπακούοντας στίς ἐντολές Του ἀλλά καὶ ἐκτελώντας τις. Τὰ ἔργα εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὴ φύση ἢ πρὸς τὰ σχέδια τοῦ ἐνεργοῦντος. Ἀρχικά ὕμνουν οἱ τρεῖς Παῖδες. Μετά καλοῦν πρὸς δοξολογία καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα (οὐρανό, ἀγγέλους, ἄστρα, φαινόμενα ἀτμόσφαιρας, γῆ, κτήνη, ἀνθρώπους)· ἡ λογικὴ φύση δέν εἶναι ἀρκετὴ νά ὑμνήσει τον Θεό· ἀλλά καὶ ἂν ἀκόμη τὰ ἄλογα κτίσματα Τόν ὕμνουν, πόσο περισσότερο Τόν ὕμνουν τὰ λογικά!

ᾠδὴ θ'

⁴²Γεν. πρχμνου

⁴³Μερίζω, ἐμέριζον, μεριῶ, ἐμέρισα, μεμέρικα, ἐμεμερίκειν (διαμοιράζω)· δηλ. φυσικὴ ἐνέργεια(πῦρ)· ὄχι ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος .

⁴⁴Δοτ. αἰτίας (ἐξαιτίας)

⁴⁵Χρον. μτχ. (ἐνῶ ἔψαλλαν)

⁴⁶ὑποκ. εὐλογεῖτε

Ἀνάρχου Γεννήτορος⁴⁷, Υἱός⁴⁸ Θεός⁴⁹ καὶ Κύριος⁵⁰, σαρκωθεὶς ἐκ Παρθένου ἡμῖν⁵¹ ἐπέφανε⁵², τὰ ἔσκοτισμένα⁵³ φωτίσαι⁵⁴, συναγαγεῖν⁵⁵ τὰ ἔσκορπισμένα⁵⁶. διὸ τὴν πανύμνητον, Θεοτόκον μεγαλύνομεν.

Μτφρ: Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνάρχου Πατέρα, ὁ Θεὸς καὶ Κύριος, ἀφοῦ ἐνηνθρώπησε ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία γιὰ χάρη μας, ἐμφανίστηκε γιὰ νὰ φωτίσει τὰ ἀμαυρωμένα (ἀπὸ τὴν ἁμαρτία μέλη) καὶ νὰ συγκεντρώσει τὰ διασκορπισμένα (μέλη). γι' αὐτὸ δοξάζουμε τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο.

Θεολογικά σχόλια:

Θεοτόκον: Ἡ Παναγία ἦταν καὶ στά ἐξωτερικά μέλη τοῦ παναχράντου σώματός της γεμάτη ἀπὸ τόση θεία χάρη καὶ σεβασμιότητα, ὥστε ὅταν κάποιος τὴν ἔβλεπε, ἐλάμβανε στὴν ψυχὴ του φόβο καὶ εὐλάβεια, συνδυασμένη μέ μία ἀνεκκλάλητη ἐσωτερικὴ χαρά, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ τὴν ξέρει ἀπὸ πρὶν. Καταλάβαινε ὅτι ὄντως αὐτὴ εἶναι ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ.

⁴⁷Γενική καταγωγῆς < Γεννήτωρ (γεννάω-ῶ) = γενέτωρ = γενέτης (γίγνομαι) = πατέρας

⁴⁸ὑποκ. ἐπέφανε

⁴⁹Παράθεση στό Υἱός

⁵⁰Παράθεση στό Κύριος

⁵¹Δοτ.προσ. χαριστ.

⁵²Φαίνω, ἔφαινον, φανῶ, ἔφηνα/ἔφανα/ἔφανον, πέφαγκα/πέφηνα, ἐπεφάγκειν/ἐπεφήνεις· ἐπιφαίνω=ἐπιδεικνύω, φωτίζω,<φαν<φα<φά-ορ>φῶς

⁵³ἀντικ. φωτίσαι

⁵⁴ἀπαρ. σκοποῦ ἀπὸ τό ἐπέφανε

⁵⁵ἀπαρ. σκοποῦ

⁵⁶ἀντικ. στο συναγαγεῖν